

بررسی حجیت شهادت در نظام ادله اثبات دعوا در حقوق

ایران

مؤلف: قباد لطیفی

(وکیل پایه یک دادگستری)

(مدرس دانشگاه)

۱۳۹۸

سرشناسه	: لطیفی، قباد، ۱۳۵۰
عنوان و نام پدیدآور	: Ghobad, Latifi
مشخصات نشر	: بررسی حجیت شهادت در نظام ادله اثبات دعوا در حقوق ایران/ قباد لطیفی.
مشخصات ظاهری	: تهران: موسسه اندیشه کامیاب ایرانیان، ۱۳۹۸.
شابک	: ۹۶ ص.
وضعیت فهرست نویسی	: ۵۰۰۰۰۰ ریال ۹-۹۳۷۰۴-۶۰۰-۹۷۸
یادداشت	: فیبا
موضوع	: کتابنامه: ص ۹۰.
موضوع	: گواهی و گواهان -- ایران
موضوع	: Witnesses -- Iran
موضوع	: گواهی و گواهان (عق)
موضوع	: Witnesses (Islamic law)
موضوع	: ادله و شواهد (حقوق) -- ایران
موضوع	: Evidence (Law) -- Iran
موضوع	: ادله اثبات دعوی -- ایران
موضوع	: Evidence, Demonstrative -- Iran
به بندی کنگره	: KMH1۷۷
ردیف دیوی	: ۲۳۷/۵۵۰۶۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۰۹۱۵۲۲

عنوان کتاب	: بررسی حجیت شهادت در نظام ادله اثبات دعوا در حقوق ایران
ناشر	: موسسه اندیشه کامیاب ایرانیان. ۱۳۹۸.
دفتر انتشارات	: تهران - خ انقلاب - پنج شمیران - خ نور محمدی - پلاک ۳۷ - واحد ۱۲ Email: e_a_kamyab@yahoo.com - ۷۷۶۴۱۰۸۹ -
مؤلف	: قباد لطیفی
ویراستاران	: قباد لطیفی
نظارت بر محتوا:	: قباد لطیفی
سطح:	: آکادمیک
شمارگان	: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ	: اول، ۱۳۹۸
چاپ و صحافی	: موسسه اندیشه کامیاب ایرانیان. ۱۳۹۸.
ناظر چاپ	: موسسه اندیشه کامیاب ایرانیان. ۱۳۹۸.
قیمت	: ۵۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۳-۷۰۴-۹

ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۳-۷۰۴-۹

فهرست

۱	بررسی حجیت شهادت در نظام ادله اثبات دعوا در حقوق ایران
۱	الف. مقدمه
۵	ب. تعریف واژه‌ها و اصطلاحات
۸	بخش نخست : مفهوم شناسی
۹	گفتار اول: دلیل
۱۰	گفتار دوم: اثبات
۱۲	مبحث اول : شهادت
۱۵	بند اول: حجیت شهادت
۱۶	بند دوم: حجیت شهادت در فقه
۱۷	بند سوم: بینه
۱۹	مبحث دوم: اقسام شهادت
۲۱	گفتار اول: تاریخچه شهادت
۲۲	بند اول: مبانی شهادت در فقه اسلامی
۲۴	بند دوم - مبانی شهادت در حقوق موضوعه
۲۸	گفتار دوم: بینه (شهادت) در ایران باستان
۳۳	بخش دوم: حجت شهادت در نظام ادله اثبات
۳۴	مبحث اول: مبنای حجیت در شهادت
۳۵	گفتار اول: شرایط شاهد و شهادت
۳۵	بند اول : شرایط شاهد
۳۶	بند دوم : بلوغ
۳۸	بند سوم: عقل

۳۹	بند چهارم: ایمان
۳۹	بند پنجم: عدالت
۴۳	مبحث دوم: قلمرو و اعتبار شهادت
۴۳	گفتار اول: شهادت در موضوعات
۴۴	گفتار دوم: شهادت در غیر محکمه قضایی
۴۵	بند اول: تعارض با سند
۴۷	بند دوم: تعارض با سوگند
۴۸	بند سوم: تعارض شهادت با شهادت
۴۸	بند چهارم: تعارض با اقرا
۵۰	بخش سوم: علم قاضی
۵۱	مبحث اول: بررسی انواع علم و زیان آنها
۵۱	گفتار اول: ارزش قضایی علم یقینی و علم عادی از نظر فقیهان و حقوقدانان اسلامی
۵۲	گفتار دوم: مقایسه علم عادی و علم متأخر به علم
۵۳	مبحث دوم: دیدگاههای مختلف در خصوص علم قاضی
۵۳	گفتار اول: دیدگاه طرفداران حجیت علم قاضی در حقوق الله
۵۵	گفتار دوم: دیدگاه معتقدان به اعتبار علم قاضی در حق الناس
۵۶	مبحث سوم: طریقت یا موضوعیت داشتن ادله اثبات دعوی و علم قاضی
۵۹	گفتار اول: علم قاضی در دعای مدنی
۶۲	گفتار دوم: سیستمهای ادله قانونی و ادله اخلاقی
۶۳	گفتار سوم: رابطه نظر کارشناسی با علم قاضی
۶۴	گفتار دوم: تعداد قسم
۶۴	بند اول: تعداد قسم در قتل

۶۶	 بند دوم : تعداد در جراحات
۶۸	 بخش چهارم : سایر ادله
۶۹	 مبحث اول- تحقیقات محلی، معاینه محل و دلایل و مدارک موجود در صحنه جرم
۷۱	 گفتار اول- نظریه کارشناس
۷۱	 بند اول- تعریف و ضرورت کارشناس در قضا
۷۳	 گفتار دوم- نظریه کارشناس از دیدگاه فقه و قانون
۷۷	 گفتار سوم : شنود تلفنی، فیلم و نوار
۷۹	 گفتار چهارم: امارات قرائنی
۸۰	 بند اول- اماره تصرف
۸۱	 بند دوم- اماره علم به قوانین
۸۲	 بند سوم- ماده ۴۹۹ قانون مجازات اسلامی
۸۲	 مبحث دوم: ادله ی الکترونیکی
۸۲	 گفتار اول- تعریف ادله ی الکترونیکی
۸۳	 گفتار دوم- اهمیت ادله ی الکترونیکی
۸۴	 گفتار سوم- طریقه ی یافتن ادله ی الکترونیکی
۸۶	 نتیجه گیری
۸۷	 منابع و مآخذ

مسئله اثبات دعاوی و ارزش و آثار آن‌ها نهایت ارزش و اهمیت را دارد و با دلایل جعلی و یا شهادت دروغ امکان دارد که حکمی به نفع شخص غیر مستحق صادر شود و اگر چه قاضی مکلف است نهایت دقت و کوشش خود را جهت تشخیص حق از باطل به کار برد ولی در هر حال او نیز انسان است و امکان خطا در اشتباه در حکمش می‌رود.

اولین طریقه اثبات دعوا که انسان به آن تمسک کرده است، گواهی گواهان است و گواهی از امور کیفی است و نه کلی، و معین کیفی بودن گواهی است که باعث تغییر در مفهوم آن در دنیای امروز شده است. کیفیتی که امروزه - انگیزین های بسیاری برای آن پیدا شده است. این دلیل در تمام زمان‌ها در حقوق همه کشورها وجود داشته است. و به طور کلی به مفهوم اعم، به معنای اخبار فرد نزد مراجع قضائیتی از دیده‌ها یا قضایات رسیده یا سایر آگاهی‌هایی است که به صورت اتفاقی یا به درخواست یکی از اصحاب دعوا از موضوع پیدا کرده است.

بی‌شک شناسایی دقیق مفهوم شهادت، شرایط احکام و ارزش اثباتی آن، ما را در رسیدن به فهم درستی از جایگاه این دلیل در حقوق مدنی امری و نیز - جایگاه جایگزین های گواهی رهنمون خواهد بود. همچنین با توجه به جایگاه شهادت و یا گواهی در مابین ادله اثبات دعوا، همچنین ارزش اثباتی آن در حقوق ایران تحقیق و بررسی دقیق به ویژه در رویکردی تطبیقی تأثیر مفیدی بر شفاف سازی موازین حاکم بر آن، تبیین آثار و همچنین در پرتو رویکرد تطبیقی با نظام حقوقی ایران - کشورها مهم نظام حقوقی کامن‌لا است راهگشای پرکردن خلاء های قانونی - حاکم بر موازین این ادله اثبات دعوا و طی آن ارتقای نظام حقوقی ادله اثبات دعوا خواهد بود.

یکی از دلایل مهم در امور کیفری شهادت است. شهادت عبارت است از اظهارات اشخاص خارج از دعوا که امر مورد اختلاف را دیده یا شنیده یا شخصاً از آن آگاه شده‌اند. یعنی شخص به نفع یکی از اصحاب دعوا و بر ضرر دیگری اعلام اضلاع و خبر از وقوع امری نماید. اگر وسیله‌ای آگاهی گواهی گواہ قوه

بینایی او باشد، گواه را شاهد عینی و گواهی را مشاهده نامند و اگر وسیله‌ی آگاهی قوه سامعه باشد، گواه را شاهد سمعی و گواهی را اسماع خوانند. شهادت واژه‌ای تازی و معادل فارسی آن گواهی می‌باشد و به شاهد گواه اطلاق می‌گردد. در حقوق اسلام شهادت شهود یکی از مهمترین دلایل اثبات دعواست و تقریباً در تمام نظام‌های حقوقی دنیا نیز پذیرفته شده است. این دلیل در فقه، هم در مورد حقایق و هم در مورد حق الناس مورد توجه واقع شده و برای فیصله دادن دعاوی قابل استناد دانسته شده است. اهمیت ویژه شهادت در بین ادله اثبات دعوا، به دلیل سادگی و عمومیت آن نسبت به اقرار و سوگند است و اقامه‌ی آن به سادگی صورت می‌گیرد. شهادت وسیله‌ای مهم برای اثبات جرم، این دلیل به ویژه، بعد از انقلاب ارزش سنتی خود را بازیافته و اکنون در حقوق مذهبی کشور ما یکی از مهمترین دلایل اثبات دعوی محسوب می‌گردد و به ویژه در امور کیفری اصلی‌ترین طریق اثبات دعوی شناخته شده است.

شهادت برای اینکه دارای ارزش اثباتی در دعاوی باشد بایستی دارای شرایط لازم باشد که این شرایط عبارتند از صفات شاهد از قبیل بلوغ، عقل عدلت، ایمان، طهارت مولد و مبری بودن از تهمت و همچنین شهادت باید از روی قطع و یقین باشد. اثبات با دعوی داشته باشد و شهادت شهود باید مفاداً متحد و در معنا با هم موافق باشند هر چند که در لفظ مخالف هم باشند بر خلاف حقوق اسلام (فقه امامیه) در حقوق مدنی ایران در ماده ۴۲۴ قانون آیین دادرسی مدنی تشخیص درجه ارزش اثباتی شهادت و تاثیر آن در اثبات دعاوی به نظر شخص قاضی واگذار شده است. در حالی که در حقوق اسلام (فقه امامیه) قاضی بایستی براساس شهادت شهود مبادرت به اصدار رای نماید.

ارزش اثباتی شهادت شهود در حقوق اسلام (فقه امامیه) بر خلاف حقوق ایران با تعداد شهود معین در تمامی دعاوی حقوقی دارای ارزش نامحدودی است. در فقه امامیه چنانچه شهود از شهادت خود

پیش از صدور حکم و یا بعد از صدور حکم رجوع نمایند، بر هر کدام از موارد مذکور، آثاری خاص مترتب است و مسئولیت شهود در هر مورد متفاوت است، در حالی که در حقوق مدنی ایران به این کیفیت و به طور تفصیلی اشاره‌ای نشده است.

بنابراین اثبات موضوعات کیفری از دو طریق صورت می‌گیرد: گاه توسط ادله غیر مستقیم، مانند امارات کیفری و گاه توسط ادله مستقیم انجام میشود. ادله مستقیم ادله‌ای هستند که در آن برای درک واقعه مجرمانه از - راس پنجگانه استفاده میشود. گواهی شهود یکی از دلایل اثبات است که در حقوق موضوعه ایران^۱ منطبق بر فقهی مورد توجه قرار گرفته و فقهای مذاهب اسلامی نیز با وجود اختلافاتی در شیوه و این اجماع آن نسبت به آن اجماع دارند.^۲

با توجه با اینکه انسانها ممکن است، در بیان زندگی اجتماعی خود بر سر حقوق و منافع که دارند، گاهی اوقات به علل مختلف در استفاده از حقوق مورد نظر با یکدیگر دچار اختلاف و مشکل شوند، بنابراین لازم است که در صدور احقاق حق و اثبات دعوی مورد ادعای خود برآیند.

به موجب ماده ۱۲۵۸ قانون مدنی ایران دلایل اثبات حق بدین قرار است: ۱- اقرار ۲- اسناد کتبی ۳- شهادت ۴- امارات ۵- قسم شهادت بعنوان یکی از قدیمی ترین و از هر عمل حال از مهمترین وسایل و ادله اثبات دعوی می باشد قانون آیین دادرسی مدنی تشخیص درجه ارزش اثباتی شهادت و تاثیر

۱. مریم یولاچی - کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی، دومین کنفرانس ملی حقوق، اثبات و علوم سیاسی

آن در اثبات دعاوی به نظر شخص قاضی واگذار شده‌است، در حالی که در حقوق اسلام (فقه امامیه) قاضی بایستی براساس شهادت شهود مبادرت به اصدار رای نماید.^۱

شهودیکی از ارکان موفقیت در تحقیقات قضایی به شمار می‌روند؛ زیرا، در بسیاری موارد کشف حقیقت و صدور حکم عادلانه، بدون معاضدت کسانی که خود در صحنه ی وقوع جرم حضور داشته و چگونگی ارتکاب آن را ملاحظه کرده و یا مطلبی راشنیده اند، میسر نمی باشد؛ به همین دلیل، ارزش اثباتی شهادت شهود در حقوق اسلام (فقه امامیه) بر خلاف حقوق ایران با تعداد شهود معین در تمامی دعاوی حقوقی دارای ارزش نامحدودی است. در فقه امامیه چنانچه شهود از شهادت خود پیش از صدور حکم و یا بعد از صدور حکم رجوع نمایند، بر هر کدام از موارد مذکور، آثاری خاص مترتب است و مسئولیت شهود در هر مورد متفاوت است، در حالی که در حقوق مدنی ایران به این کیفیت و به طور تفصیلی اشارهای نشده است. بنابراین از آنجا که شهادت در گذشته و حال، همواره با دعاوی مطروحه بوده و به گونه ای با تاریخ حقوق همه کشورها عجین شده است، با وجود روند متفاوت رزش گذاری بر آن، هیچ گاه به طور

۱. یوسف زاده، علی و مریم رامک، بررسی شرایط و اعتبار شهادت شاهد در حقوق کیفری و فقه، همایش ملی علوم انسانی، تهران، شرکت توسعه دانش فرزندگان، ۱۳۹۶، ۹

۲. حاجیوند، یارعلی، شهادت در حقوق مدنی ایران و فقه امامیه [پایان نامه] استاد راهنما محمد عظیمی استاد مشاور

حسین مهرپور صفهان ۱۳۷۷

کلی از اعداد دلایل مثبت دعوا محو نگردیده و در همه سیستم های حقوقی به عنوان یکی از ادله اثبات دعوی مطرح می شود.

قانون گذار ایران پس از اصلاحات سال های ۱۳۶۱ و ۱۳۷۰ به سمت حقوق اسلامی و فقه امامیه گرایش پیدا کرده است حذف مواد ۱۳۰۶ الی ۱۳۱۱ ق.م (به جز ماده ۱۳۰۹ ق.م) موجب رفع محدودیت اثباتی شهادت شده، به نحوی که اثبات تمامی دعاوی از طریق شهادت امکان پذیر می باشد .

در تمامی ادوار و هم چنین در همه سیستم های حقوقی شهادت شهود به عنوان یکی از ادله اثبات دعوی همواره مورد استفاده طرفین دعوی اثبات ادعاهای آنان بوده است لیکن حدود استفاده و درجه اعتبار آن از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. اهمیت دلیل مذکور در دوران گذشته به دلیل صداقت انسان های آن ادوار از یک طرف و فقدان استواردهای عملی و تکنیکی از سویی دیگر بسیار بیشتر از دوران فعلی بوده است.^۱

ب. تعریف واژه ها و اصطلاحات

شهادت: شهادت، اخبار فرد نزد مراجع قضاوتی از دیده ها، شنیده ها یا به یاد می های است که به صورت اتفاقی یا به درخواست یکی از اصحاب دعوا از موضوعی پیدا کرده است. بنابراین شهادت

^۱ صفری، محسن. تعارض میان سند و شهادت در حقوق مدنی ایران و فقه امامیه، دانشکده حقوق و علوم سیاسی

دانشگاه، تهران ۱۳۸۱، شماره ۵۶، ۱۰۰

با اقرار این تفاوت اساسی را دارد که اقرار به زیان خود و به سود دیگری است و با ادعا که اخبار به سود خود و به زیان دیگری است نیز متفاوت می‌باشد. شهادت با کارشناسی نیز تفاوت دارد؛ زیرا کارشناس محسوسات خود را با دخالت دادن تخصص خود و نتیجه‌گیری از آن‌ها ارائه می‌نماید، در حالی که گواه بدون دخالت دادن تخصص احتمالی خود اخبار می‌نماید؛ بدون آن‌که خود از آن نتیجه‌گیری کند.

در کتب فقهی امامان تعریف خاصی از شهادت بیان نگردیده و بر معنای لغوی آن یعنی «خبر قطعی دادن از چیزی» اجماع شده است. در عین حال، در شرایط خاصی اصطلاح «بینه» به آن اطلاق گردیده که از ادله و حجت‌های شرعی محسوب می‌شود و برای اثبات هر نوع دعوا، صورت یا صورت‌های خاصی از آن پذیرفته و استماع می‌شود.^۱

شهود: شاهد شخصی که به واسطه حضور او در محل یا رویت جرم ارتكابی به موجب قانون جرح می‌گردد مطابق با ماده ۱۶۸ قانونی آیین دادرسی مدنی جرح عبارت است از ادعای فقدان یکی از شرایطی که قانون برای شاهد مقرر کرده است و از ناحیه طرفین دعوا صورت می‌گیرد و ماده ۱۶۹: جرح شاهد باید قبل از ادای شهادت به عمل آید مگر اینکه موجبات جرح پس از شهادت معلوم شود و در هر حال دادگاه موظف است به موضوع جرح رسیدگی و اتخاذ تصمیم نماید علی‌ایحال برای اطلاعات بیشتر می‌توانید به مواد ۱۶۸ الی ۱۷۲ قانون آیین دادرسی مدنی مراجعه نمایید.^۲

^۱ شهید ثانی، الروضه البهیة فی شرح التلمعة الدمشقیة، بیروت: دارالعلم الاسلامی، المجلد الثالث، ۶۱.

^۲ آخوندی، محمود؛ آیین دادرسی کیفری، تهران، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۸۴، چاپ هشتم، ج ۲، ص ۱۲۸.